

Северин Оксана Олександрівна,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

УДК 343.846

ДО ПИТАННЯ ДОСТРОКОВОГО ЗНЯТТЯ СУДИМОСТІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Статтю присвячено дослідженню питання щодо вимог та умов погашення та зняття судимості неповнолітніх, передбачених Кримінальним кодексом України; запропоновано шляхи його удосконалення.

Ключові слова: неповнолітній, судимість, її погашення, зняття.

Важливим атрибутом демократизації українського соціуму виступає вдосконалення підходів до вивчення проблем призначення, виконання і відбування покарань, питань погашення та зняття судимості. Не менш актуальними вони є і щодо неповнолітніх. Злочинність неповнолітніх завжди викликала підвищену увагу, оскільки порушення ними кримінального закону свідчать про існуючі недоліки виховання, відсутність умов для включення молоді в життєдіяльність суспільства,

82

проблеми гармонійного розвитку держави.

Поряд із загальними положеннями, Кримінальний кодекс 2001 р. [1] передбачає певні особливості кримінальної відповідальності, покарання, звільнення від його відбування, погашення та зняття судимості стосовно неповнолітніх.

Новий Кримінальний кодекс України, виділяючи окремий розділ про особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх, передбачає в межах цього розділу особливості застосування кримінальних покарань до неповнолітніх правопорушників. В літературі наголошується, що поява в новому Кримінальному кодексі окремого розділу, присвяченого неповнолітнім як спеціальному суб'єкту кримінального права, розглядається як перший крупний, кодифікаційно закріплений крок на шляху становлення ювенальної юстиції [2, с. 34]. Ці особливості не протиставляються загальним інститутам відповідальності і покарання, а деталізують щодо неповнолітніх зміст та межі загальних інститутів, виходячи з реальних особливостей неповнолітніх. Законодавець визнає, що неповнолітній – це правопорушник особливого роду, який потребує не тільки примусового впливу, а й захисту з боку суспільства та держави. У зв'язку з цим, питання кримінальної відповідальності неповнолітніх коригується низкою спеціальних норм [3, с. 25; 4, с. 44-45].

Норми, які спрямовані на забезпечення охорони нормального фізичного й психічного розвитку неповнолітніх, поміщені в ряді статей Загальної частини КК України. До них відносяться ті, які: регламентують вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ст. 22 КК України); передбачають як пом'якшуючу покарання обставину вчинення злочину неповнолітнім (п. 3 ч. 1 ст. 66 КК України), а обтяжуючі покарання – вчинення злочину щодо малолітнього (п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України) або з використанням малолітнього (п. 9 ч. 1 ст. 67 КК України). В Особливій частині КК України є принаймні 45 норм, якими передбачене посилення відповідальності за злочини щодо неповнолітніх, та якими спеціально встановлюється караність посягань щодо них.

Разом із посиленням кримінально-правового захисту неповнолітніх, закон встановлює певні особливості притягнення неповнолітніх до відповідальності та звільнення від відповідальності, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування, погашення та зняття судимості. Такі норми

об'єднані у розділі XV Загальної частини КК України «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх», де зосереджені лише норми, які стосуються особливостей кримінальної відповідальності й покарання неповнолітніх.

Необхідність спеціальних норм про відповідальність неповнолітніх за діяння, передбачені кримінальним законом, обумовлена принципами справедливості й гуманізму, економії кримінальної репресії. Саме тому законодавець встановлює для неповнолітніх обмеження щодо суворості видів і розмірів покарань; передбачає більш широкі, ніж до повнолітніх, умови звільнення від кримінальної відповідальності; регламентують більш м'які вимоги для звільнення від кримінального покарання, погашення та зняття судимості.

Якщо ж ті чи інші питання не регламентовані статтями розділу XV Загальної частини КК України, то при розгляді справ неповнолітніх слід керуватися положеннями, викладеними в інших розділах КК України.

З усіх видів покарань, передбачених КК України, до неповнолітніх можуть бути застосовані лише ті, які прямо вказані у ст. 98 КК України.

У тих випадках, коли покарання, які за законом не можуть бути призначені неповнолітньому, передбачені санкцією статті Особливої частини КК України про злочин, за який засуджується така особа, суд їх не призначає, а натомість обирає покарання з інших, які названі у ст. 98 КК України.

В окресленому контексті актуалізується важливість вивчення правової природи та ефективності покарань та інших заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних з позбавленням волі.

Вирішенню проблеми виховного впливу на неповнолітніх правопорушників присвячено багато наукових праць О. В. Бакаєва, І. Г. Богатирьова, В. М. Бурдіна, Ю. А. Кашуби, С. Н. Пономарьова, В. І. Селіверстова, В. М. Трубникова, А. О. Ярового та ін. Проте, в сучасному законодавстві існує ще значна кількість недоліків і прогалин стосовно кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Однією з таких прогалин є питання зняття судимості неповнолітніх.

Як відомо, судимість – це особливе правове становище особи, яке виникає внаслідок засудження її за вчинений злочин з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду і триває визначений законом термін, і тягне певні несприятливі

для засудженого кримінально-правові та загально-правові наслідки [5, с. 347]. Її наявність без сумніву впливає на статус неповнолітнього. Отже, її погашення або зняття має суттєве значення для подальшого нормального розвитку неповнолітнього, для забезпечення його прав та законних інтересів.

Питанню погашення та зняття судимості присвячені ст.ст. 88- 91КК України (щодо повнолітніх) та ст. 108 КК (щодо неповнолітніх). А саме, ст. 89 КК передбачає, що вважаються такими, що не мають судимості:

1) особи, засуджені відповідно до статті 75 Кримінального кодексу, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і якщо протягом зазначеного строку рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням не буде скасоване з інших підстав, передбачених законом. Якщо строк додаткового покарання перевищує тривалість іспитового строку, особа визнається такою, що не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання;

2) жінки, засуджені відповідно до статті 79 цього Кодексу, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і якщо після закінчення цього строку не буде прийняте рішення про направлення для відбування покарання, призначеного вироком суду. Якщо засуджена не була звільнена від додаткового покарання і його строк перевищує тривалість іспитового строку, то жінка визнається такою, що не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання;

3) особи, засуджені до позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю після виконання цього покарання;

4) особи, які відбули покарання у виді службового обмеження для військовослужбовців або тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців чи достроково звільнені від цих покарань, а також військовослужбовці, які відбули покарання на гауптвахті замість арешту;

5) особи, засуджені до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, громадських робіт, виправних робіт або арешту, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину;

6) особи, засуджені до обмеження волі, а також засуджені за злочин невеликої тяжкості до позбавлення волі, якщо вони

протягом двох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину;

7) особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за злочин середньої тяжкості, якщо вони протягом трьох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину;

8) особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за тяжкий злочин, якщо вони протягом шести років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину;

9) особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за особливо тяжкий злочин, якщо вони протягом восьми років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину.

Ст. 91 КК передбачає порядок і умови дострокового зняття судимості:

«1. Якщо особа після відбуття покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення, то суд може зняти з неї судимість до закінчення строків, зазначених у статті 89 цього Кодексу.

2. Зняття судимості допускається лише після закінчення не менш як половини строку погашення судимості, зазначеного у статті 89 цього Кодексу...» [1].

Щодо неповнолітніх, то чинна редакція ст.108 КК передбачає наступне:

«1. Погашення та зняття судимості щодо осіб, які вчинили злочин до досягнення ними вісімнадцятирічного віку, здійснюється відповідно до статей 88-91 цього Кодексу з урахуванням положень, передбачених цією статтею.

2. Такими, що не мають судимості, визнаються неповнолітні:

1) засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, після виконання цього покарання;

2) засуджені до позбавлення волі за злочин невеликої або середньої тяжкості, якщо вони протягом одного року з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину;

3) засуджені до позбавлення волі за тяжкий злочин, якщо вони протягом трьох років з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину;

4) засуджені до позбавлення волі за особливо тяжкий злочин, якщо вони протягом п'яти років з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину.

3. Дострокове зняття судимості допускається лише щодо особи, яка відбула покарання у виді позбавлення волі за тяжкий або особливо тяжкий злочин, вчинений у віці до вісімнадцяти років, за підставами, передбаченими в частині першій статті 91 цього Кодексу, після закінчення не менш як половини строку погашення судимості, зазначеного в частині другій цієї статті».

Не важко помітити, що, на відміну від дострокового зняття судимості щодо повнолітніх, дострокове зняття судимості щодо осіб, які до досягнення 18-річного віку вчинили злочин невеликої та середньої тяжкості, законом не передбачено. Зрозуміло, що тривалість за вчинення таких злочинів і так невелика, але відсутність можливості достроково зняти судимість певною мірою обмежує права та законні інтереси осіб.

Отже, зважаючи на викладене вище, вважається доцільним викласти ч.3 ст. 108 КК України у такій редакції:

«3. Дострокове зняття судимості допускається лише щодо особи, яка відбула покарання у виді позбавлення волі за злочин, вчинений у віці до вісімнадцяти років, за підставами, передбаченими в частині першій статті 91 цього Кодексу, після закінчення не менш як половини строку погашення судимості, зазначеного в частині другій цієї статті».

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2341-14.
2. Боровиков С. А. О месте принудительных мер воспитательного воздействия в системе мер уголовно-правового характера / Боровиков С. А // Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление. – 2006. – № 3. – С. 30–34.
3. Скрыбин М. А. Общие начала назначения наказания и их применение к несовершеннолетним / Скрыбин М. А. – Казань : Издательство Казанского ун-та, 1988. – 128 с.
4. Сперанский К. К. Уголовно-правовая борьба с преступлениями несовершеннолетних и против несовершеннолетних / Сперанский К. К. – Ростов-на-Дону : Издательство Ростовского ун-та, 1991. – 180 с.

Стаття посвящена исследованию вопроса о требованиях и условиях погашения и снятия судимости несовершеннолетних, предусмотренных Уголовным кодексом Украины; предложены пути его усовершенствования.

Ключевые слова: несовершеннолетний, судимость, ее погашение, снятие.

The article is devoted to the question of requirements and conditionality needed for juvenile repayment and removal of conviction under the Criminal Executive Code of Ukraine; ways of improvement are proposed.

Key words: *juvenile, conviction, repayment of conviction, removal of conviction.*

Стаття надійшла до редакції 04.03.2014
